

KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ PARLAMENTER ASAMBLESİ
KEİPA

Doc. GA50/CC49/REP/17/tr

KÜLTÜR, EĞİTİM VE SOSYAL İŞLER KOMİSYONU

RAPOR*

"KEİ Üye Devletlerinde Genç Aileler için Sosyal Koruma ve Yardımlar"

Raportör: Sn. Zoltan PEK, Komisyon Başkan Yardımcısı, Sırbistan

** Metin, Kültür, Eğitim ve Sosyal İşler Komisyonunun 25 Ekim 2017'de Rostov'da gerçekleştirilen Kırk Dokuzuncu Toplantısında değerlendirilmiş ve Genel Kurul tarafından 30 Kasım 2017 tarihinde Kiev'de onaylanmıştır.*

I. GİRİŞ

1. *Aile, toplumun tabii ve temel unsurudur, toplum ve devlet tarafından korunmak hakkına haizdir* (BM Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 16.3 sayılı maddesi). Ayrıca tüm aile üyelerinin bireysel haklarını da korumak zorunluluktur. Her bir bireyin izzet ve haysiyetinin tanınması için sosyal kapsayıcılık ve bölgesel düzenlemeler ve konuyla ilgili uluslararası sözleşmeler de dâhil olmak üzere mevcut uluslararası insan hakları düzenlemelerinin tümünün uygulanması gerekmektedir.

2. Ekonomik krizlerin esasen çocukları, gençleri ve bunların ailelerini etkilemesinden ötürü genç ailelerin sorunlarına odaklanmak elzemdir. Aile politikası çocukları güvenli bir aile ortamında büyütmek için ailelere verilen kapsamlı desteği ifade eder. Toplumun başlıca amaçlarından biri geleceği gençlere hazırlamaktan ziyade gençleri geleceğe hazırlamaktır. Dolayısıyla gençler ve özellikle de genç aileler toplumun ilgilenmesi gereken bir meseledir.

3. Sosyal koruma politikaları, bir insan hakkı olan herkes için sosyal güvenliği sağlama, yoksulluğu ve eşitsizliği azaltma ve kapsayıcı büyümeyi destekleme amaçları bağlamında kritik bir rol oynamaktadır. Her ne kadar sosyal korumaya olan ihtiyaç bir genel kabul görse de, dünya nüfusunun büyük çoğunluğu için temel bir insan hakkı olarak sosyal güvenliğin sağlanması hedefinden henüz çok uzaktayız. Dünya nüfusunun yalnızca yüzde 27'sinin kapsamlı sosyal güvenlik sistemlerine erişimi olup, yüzde 73 sadece kısmen kapsama dâhilindedir.

4. Sosyal korumaya erişimin olmaması ekonomik ve sosyal kalkınmanın önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir. Sosyal koruma kapsamının yetersiz veya tümüyle namevcut olması, yüksek ve kalıcı düzeyde yoksulluk, ekonomik açıdan güvensizlik, artan eşitsizlik ve beşeri sermayeye yapılan yatırımların yetersiz olduğu bir tabloyla ilişkilendirilir. Sosyal güvenlik planlarındaki büyük çaplı genişlemeye karşın mevcut sosyal koruma politikaları genç ailelerin ve çocukların gelir güvenliği ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşılayamamaktadır. Dünya genelinde, her gün, 18.000 kadar çocuk çoğunlukla önlenebilir nedenlerden hayatını kaybetmektedir. Bu ölümlerin büyük kısmı yeterli sosyal koruma sağlanması halinde önlenebilir. Dünya Bankasının Kalkınma Göstergelerine göre Karadeniz Bölgesindeki ortalama yenidoğan ölüm oranı 1000 canlı doğumda 7,3 kadardır.

5. Her ne kadar çocuk ölüm oranlarında bir düşüş görülmüşse de ülkelerin büyük kısmı çocuklara bakım ve eğitim hizmetleri vermek için gereken politika tedbirlerini uygulamamaktadır. Bugün eğitim dünyanın dört bir yanında milyonlarca çocuğun halen ulaşamadığı bir hak olarak göze çarpmaktadır. İlkokul çağındaki 72 milyondan fazla çocuk okula gidemezken 759 milyon yetişkin okuma yazma bilmemektedir ve gerek kendilerinin gerekse çocuklarının yaşam koşullarını iyileştirmek için gereken bilinç düzeyinden yoksundur. Erken çocukluk döneminde bakım ve eğitim programları genellikle en yoksul kesimdeki ailelere ve onların çocuklarına ulaşamamaktadır.

6. Sosyal korumanın bir diğer önemli rolü ise ailelerin maruz kaldığı ekonomik risk tablosunu küçülterek çocukların okula gidebilmesini sağlamak ve onları istismardan korumaktır. Çocuklu genç aileler için gelir güvenliğini sağlamaya yönelik tedbirleri geliştirme yönünde daha fazla çabaya ihtiyaç duyulmaktadır. Beslenme, sağlık, eğitim ve bakım hizmetleri açısından

çocukların potansiyellerine tam anlamıyla ulaşabilmesi adına gerçek anlamda fark yaratabilecek zorunlu nakit transferleri birçok çocuğa ulaşmamaktadır.

7. Birleşmiş Milletlerin Dünya Sosyal Koruma Raporuna göre 108 ülkede uygulanan belirli aile ve çocuk programları çoğu zaman sadece küçük grupları kapsamaktadır. 75 ülkede ise bu tür programlar hiç bulunmamaktadır. Ortalamada devletler GSYİH'nin yüzde 0,4'ünü aile ve çocuklara sağlanan hizmetlere tahsis etmektedir. Bu rakam Batı Avrupa'da yüzde 2,2'den Afrika, Asya ve Pasifik bölgesinde yüzde 0,2'ye kadar bir aralıkta uzanmaktadır.

8. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu yakın dönemde (2014), büyük ölçüde ailelerin yoksulluğunu aşmaya, iş ve aile arasında denge tesis etmeye ve sosyal entegrasyon ile kuşaklara arası dayanışmayı sağlamaya yönelik aile odaklı politika ve stratejilere ağırlık verilmesine vesile olan Uluslararası Aile Yılı'nın yirminci yıldönümünü kutlamıştır.

9. Karadeniz Ekonomik İşbirliği, kuruluşundan bu yana, Karadeniz'in bir barış, istikrar ve zenginlik bölgesine dönüşümünü temel hedefleri arasına almıştır. KEİ Bölgesinin ekonomik entegrasyonunun yanı sıra bölgedeki halkın sosyal refahı da bu vizyonun gerçekleştirilmesine katkıda bulunan başlıca etkenlerden biri olarak değerlendirilmiştir. "KEİ Ekonomik Gündemi: Gelişmiş bir KEİ Ortaklığına Doğru", açık bir biçimde, sosyal refahın geliştirilmesini KEİ'nin önemli bir önceliği olarak ortaya koymaktadır.

10. Kültür, Eğitim ve Sosyal İşler Komisyonu, önceki toplantısında, geride kalan on yıllık dönemde KEİ üye devletlerinin temel hedeflerinden biri olan "KEİ Üyesi Devletlerde Sürdürülebilir Sağlık Sistemlerinin Gelişimi" (Rec.157/2017) konusunu ele almıştır. Sosyal ilişkilerin çeşitli boyutlarını anlama ve toplumun en yüksek risk altındaki gruplarını kapsama bağlamında daha da fazla mesafe kaydeden Komisyon "KEİ Üye Devletlerinde Genç Aileler için Sosyal Koruma ve Yardımlar" ile ilgili bir konuya eğilme yönünde karar almıştır. Rapora Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Sırbistan ve Türkiye ulusal delegasyonlarınca katkıda bulunulmuştur. Gereken diğer referans materyalleri KEİPA Uluslararası Sekreteryasınca ilgili internet kaynakları ve yayınlardan temin edilmiştir.

II. ULUSLARARASI ÇERÇEVE VE DENEYİM

Küresel düzeyde

11. Temel bir insan hakkı olarak sosyal güvenlik ve koruma, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi (1948), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966), Philadelphia Deklarasyonu (1944), ve Sosyal Güvenlik ile İlgili Sonuçlar (2001'de Uluslararası Çalışma Konferansınının 89. Oturumunda kabul edilmiş) gibi başlıca uluslararası dokümanlarda yer bulmuştur.

Birleşmiş Milletler

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

12. *Taban Düzeyde Sosyal Koruma Tavsiye Kararı, 2012 (No. 202):* 2012'de (No.202) , Uluslararası Çalışma Konferansınının Haziran 2012'deki 101. Oturumunda Taban Düzeyde Sosyal Koruma Tavsiye Kararınının kabulü Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) açısından önemli bir

kilometre taşıdır. 1919'da kurulmasından bu yana ILO, ülkelerin, asgari sosyal güvenlik standartları, 1952 (no. 102) adı verilen uluslararası sosyal güvenlik standartları ışığında toplumun tüm üyelerine yeterli düzeyde sosyal koruma sağlaması için destek vermiş ve bu yöndeki politikaları aktif bir biçimde teşvik etmiştir. 102 Sayılı Sözleşme, KEİ üye devletleri arasındaki Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Sırbistan, Türkiye ve Ukrayna tarafından onaylanmıştır.

13. *ILO Makul İş Ekibi ve Ülke Ofisleri (DWT/CO)*, milli sosyal güvenlik sistemlerinin yukarıda bahsi geçen Sözleşme ve Tavsiye Kararı gibi uluslararası çalışma standartları uyarınca yeniden yapılandırılarak herkes için temel düzeyde sosyal koruma sağlanması için hükümetlere, işveren ve işçi örgütlerine ve sosyal güvenlik kurumlarına danışmanlık hizmetleri ve teknik destek vermektedir. Doğu Avrupa ve Orta Asya bölgesinden sorumlu ILO DWT/CO 1959'dan bu yana Moskova'da faaliyet göstermektedir. Ofis ILO'nun şu KEİ üye devletlerindeki faaliyetlerini koordine etmektedir: Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Rusya Federasyonu. DWT/CO–Budapeşte AB üyesi ülkelerden Güneydoğu Avrupa, Moldova ve Ukrayna'ya Makul İş Ülke Programları çerçevesinde know-how aktarımını sağlamaktadır.

14. 102 sayılı Sözleşme modelinden hareketle oluşturulan bir çok başka Sözleşme de gerek kapsam dâhilindeki nüfus gerekse sağlanan hakların düzeyi açısından daha büyük ölçüde koruma sunmaktadır. Bu diğer Sözleşmeler arasında şunlar sayılabilir: *Sosyal güvenliğin dokuz alt dalının tümüne ilişkin küresel asgari standartları belirleyen Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi, 1952 (No. 102)*; *Eşit Muamele (Sosyal Güvenlik) Sözleşmesi, 1962 (No. 118)*; *Sosyal Güvenlik Haklarının Korunması Sözleşmesi, 1982 (No. 157)* ve *Sosyal Güvenlik Haklarının Korunması Tavsiye Kararı, 1983 (No. 167)*; *İstihdamın Geliştirilmesi ve İşsizlikten Koruma Sözleşmesi, 1988 (No. 168)* ve *İstihdamın Geliştirilmesi ve İşsizlikten Koruma Tavsiye Kararı, 1988 (No. 176)*; *Doğuma İlişkin Koruma Sözleşmesi, 2000, (No. 183)* ve *Doğuma İlişkin Koruma Tavsiye Kararı, 2000 (No. 191)*.

15. UNICEF

UNICEF dünya genelinde sosyal koruma alanında etkili bir isim haline gelmiştir. Kuruluş hükümetleri sosyal koruma programlarını ve politikalarını geliştirme ve güçlendirme alanında destekler ve çocuklarla ilgili ve cinsiyet açısından hassas sosyal politikaları savunur. UNICEF'in sosyal koruma alanındaki yaklaşım ve vizyonu kuruluşun ilk *Sosyal Koruma Stratejik Çerçevesinde* ortaya konmuştur. Söz konusu belge çocuklar açısından hassas sosyal korumanın neden elzem olduğunu göstermekte, kapsayıcı ve bütünlük sosyal koruma sistemlerinin genişletilmesini çocuklar ve aileleri için daha eşitlikçi bir düzen sağlamak üzere etkili bir yaklaşım olarak savunmaktadır.

Bölgesel düzeyde

Avrupa Konseyi

16. Tüm KEİ üye devletlerince kabul edilmiş olan Avrupa Sosyal Şartı bir Avrupa Konseyi anlaşması olup sosyal güvenlik, sosyal refah ve sosyal hizmetler hakları da dâhil olmak üzere sosyal ve iktisadi insan haklarını güvence altına almaktadır. Avrupa Sosyal Şartı bünyesindeki anlaşma sistemi sosyal haklarla ilgili uluslararası standartların bütünlük bir kümesi olup bu standartların ilgili ülkelerde uygulanmasının izlenmesine yönelik bir mekanizma da ortaya koymaktadır. Bu anlaşma sistemi istihdam ve çalışma koşulları, iskân, eğitim, sağlık, tıbbi destek

ve sosyal koruma ile ilgili olarak günlük hayatta gereken geniş bir yelpazeden insan haklarını teminat altına alır ve yaşlılar, çocuklar, engelliler ve göçmenler gibi risk altındaki insanların korunmasına özellikle vurgu yapar.

17. Dahası, Avrupa Konseyi; Avrupa Sosyal Güvenlik Kuralları, bağlı Protokolü ve (gözden geçirilmiş) Avrupa Sosyal Güvenlik Kuralları gibi uluslararası standartları belirleyen sözleşmeler üzerinden *Avrupa'nın sosyal güvenlik standartlarını* tanımlamıştır. Söz konusu belgeler, sosyal güvenlik için asgari bir uyumlaştırma düzeyi belirleyerek sosyal güvenlik alanında standartları oluşturmak suretiyle Avrupa Konseyi üyesi birçok ülkede devam eden reform sürecine yönelim sağlamaktadır. Bu standart belirleyici belgeler Avrupa sosyal güvenlik modeli olarak atıfta bulunulan temel ilkeleri ortaya koymuştur. KEİ üye devletleri arasında Yunanistan, Moldova, Romanya, Türkiye ve Ukrayna yukarıda bahsi geçen anlaşmaları imzalamıştır.

Avrupa Birliği

18. *Avrupa 2020 Stratejisi* sosyal katılım gündemini etkileyen çok sayıda önemli Avrupa Komisyonu (EC) Yayınına kaynaklık eden bir politika çerçevesi sunmaktadır. Strateji kapsamında sosyal (ve dolayısıyla sağlıkla ilgili) eşitsizlikleri azaltabilme potansiyeli olan üç temel hedef bulunmaktadır: en az 20 milyon kişiyi yoksulluk veya dışlanma riskinden kurtarmak; AB'nin okulu erken yaşta bırakma ortalamasını yüzde onun altına çekmek; 20-64 yaş grubundaki nüfusun istihdam oranını en az yüzde 75'e ulaştırmak.

19. Bir AB Bildirimi olan '*Yenilenen sosyal gündem: 21. Yüzyıl Avrupa'sında Fırsatlar, erişim ve dayanışma*' esas itibarıyla aile, çocuklar ve gençler, yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadele, bilhassa yaşlıların topluma entegre edilmesi gibi hususları öncelikli hareket alanları olarak belirlemiştir. Bunlara ek olarak sağlık sorunlarının sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliğini güçleştirebileceğini vurgulamakta ve yeni Komisyon girişimleriyle çocukların ve ailelerin haklarının korunması ve AB'de yoksulluk oranlarının, özellikle de çocuklar arasında yoksulluğun azaltılması alanında mesafe kat edilmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

KEİ

20. *KEİ Ekonomik Gündemi*: "*Gelişmiş bir KEİ Ortaklığına Doğru*" bölgede ekonomik büyümeye hız kazandırmak için gereken ortak tedbirlere yönelik bir çerçeve tanımlayan ve kalkınmayı sürdürmenin önemini vurgulayan bir yol haritasıdır. Söz konusu belgede şu hedefler dile getirilmektedir: bölgede hâkim demografik trendleri ve bunların istihdam, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler, cinsiyet eşitliği, çocukların korunması, göç ve sosyal kapsayıcılık boyutlarındaki etkisini dikkate alarak insan kaynaklarının sürdürülebilir bir biçimde geliştirilmesini sağlamak; sürdürülebilir kalkınma ilke ve uygulamalarını üye devletlerin milli mevzuatına, kamu politikalarına ve kurumsal mekanizmalarına uzun vadeli hedefler olarak uyarılma çalışmalarının devam etmesi yönünde tavsiyelerde bulunmak.

III. SOSYAL KORUMA VE AİLE POLİTİKALARI. DÜNYA GENELİNDEKİ TABLO

21. Genel itibarıyla, ailelerin, topluma yaptıkları önemli katkıların ışığında politika yapımı çalışmalarının odağında olması gerektiği kabul edilmektedir. Aileler çocuklarının sosyalleşmesi ve sosyal becerilerinin gelişmesi bağlamında başlıca sorumluluğu üstlenmektedir. Bu beceriler ise ekonomik, sosyal, kamusal ve kişisel gelişimin tüm boyutlarında elzemdir. Araştırmalara

göre çocuk yetiştirme çocuğun okuldaki başarısında önemli bir rol oynamakta ve böylece de toplumun insan sermayesinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Ekonomik kriz ve mali yükler çocukları, gençleri ve bunların ailelerini ciddi bir biçimde sarsmaktadır. Aile yaşamına ilk adımı atan gençlerse böylesi durumlarda en büyük riskle karşılaşan gruplar arasındadır.

22. Toplumla yaptıkları açık sosyal ve iktisadi katkılarına rağmen aileler, nadiren önemli politika inisiyatiflerinin odağında yer alırlar. Çoğu zaman bu nevi politikalar kadınları veya çocukları ayrı bir başlık altında ele alır ve onları aile birimi içerisinde değerlendirmezler. Her ne kadar aileye yönelik politikaları geliştirme maksatlı bölgesel ve ulusal çabalar yapılmakta ise de, bu alanda özellikle de gelişmekte olan ülkelerde fazla bir yayın veya araştırma olduğunu söylemek mümkün değildir. Hem aile politikalarına ilişkin önceliklerin belirleniş tarzı, hem de ailelerin bu gibi politikalardan nasıl etkilendiği konusundaki araştırmalar oldukça sınırlıdır.

23. Aile politikası bağlamında, sosyal koruma politikalarının gerek çocuklu ailelere yapılan yardım örneğinde olduğu gibi aileler için özel olarak tasarlandığı, ya da çocukları aile içindeki çocuk istismarından korumaya yönelik politikadaki gibi aile ile doğrudan ilgili yapılanmalarda dolaysız aile politikası boyutları söz konusudur. Bunların yanında işsizlik yardımı ve emeklilik sistemleri gibi ailelere yönelik olarak aile politikaları bağlamında tasarlanmış olmasa da yine de aileleri doğrudan doğruya etkileyen başka sosyal koruma politikaları da söz konusudur.

24. Ailenin çıkarları açısından bazı politikaları analiz etmek faydalıdır. Sosyal korumanın başlıca amaçlarından biri zorlu koşullardaki insanlara en azından asgari refah standartları sağlayarak onların yaşamlarını haysiyetle sürdürebilmesini sağlamaktır. Çoğu kişinin bir aile bağlamında, diğer aile üyeleri ile birlikte yaşamaya devam ettiği bir tabloda, sosyal korumanın bu boyutu ile aile politikası arasındaki ilişki son derece doğrudandır.

25. Sosyal koruma sistemlerini ve uzun vadeli kalkınma planlarını geliştirme ve uygulama süreci aileyi tam anlamıyla dikkate almalıdır; sosyal koruma politikaları, eğitim, iskân ve gıda güvenliği de dâhil olmak üzere tüm alan ve boyutlarda aile politikaları ile uyumlu olmalıdır. Ekonomik ve sosyal açıdan toplumun en çok risk altındaki birimi olan genç ailelerin faydalandığı aile politikalarını tanımlamak ve vurgulamak elzemdir.

Tanımlar

26. Sosyal koruma asgari yaşam standartlarını güvence altına alma, yoksulluğun neden ve sonuçlarıyla mücadele ve kişinin çalıştığı yıllardan emekliliğine kadarki dönemde gelir dağılımının nispeten düzgün seyretmesini kolaylaştırma bağlamında önemli bir araçtır. Başarılı tüm toplumlar ve ekonomiler sosyal güvenlik sistemlerinin yoksulluğu azaltma ve insanların yaşamın getirdiği başlıca risklerle başa çıkabilmesini kolaylaştıran veya değişen ekonomik, siyasi, demografik ve sosyal tablolara hızla uyum sağlama ihtiyacını karşılayan ekonomik güvenliği sağlama bağlamında önemli bir rol oynadığı stratejiler geliştirmiştir.

27. Daha özelden ise Uluslararası Çalışma Örgütüne (ILO) göre sosyal koruma “toplumun, üyelerini çeşitli durumlar (hastalık, doğum, işle ilgili yaralanma, işsizlik, maluliyet, yaşlılık gibi) sonucu ortaya çıkabilecek çalışma gelirinin büyük ölçüde azalması ya da tümüyle ortadan kalkmasından kaynaklanabilecek ekonomik ve sosyal strese karşı korumak için sağladığı bir dizi kamusal tedbir;” olup (sağlık hizmetleri çoğu zaman sosyal koruma planlarının ayrı bir kategorisi olarak belirtilse de) sağlık hizmetlerinin ve ***aileler ve çocuklar için nakit ve nakit dışı faydaların***

sağlanmasını da kapsar. Bu tanım AB, OECD ve Dünya Bankasının kullandığı tanımlarla da tutarlıdır.

Boyutlar

28. Nakit ve nakit dışı faydalar çocuk için aileye ödenen tutarlarla çocuk ödeneklerini kapsar. Çocuğa bağılı olarak sağlanan sosyal koruma (çocuğu etkileyen sosyal koruma) tanımı içerisinde aileye veya çocuğun şahsına yönelik olarak sağlanan ekonomik destek ile aile ve topluma verilen destek ve alternatif bakım hizmetlerini kapsayan sosyal hizmetler yer alır.

29. Yukarıda bahsi geçen alışılmış sosyal sigortalar avantajlarına ek olarak birçok OECD ve AB ülkesi aşağıdaki destek türlerinin de çoğunu uygulamaktadır: • Sosyal yardım – nakit destek, yoksullara yönelik olarak devletçe sağlanan asgari gelir programları • Konut yardımları – genellikle çocuklu genç ailelerin konut giderlerini desteklemeye yönelik nakit desteğı • Ailelere sağlanan yardım ve hizmetler - çoğu zaman toplumun tüm kesimlerine uygulanan, çocuklu ailelere yönelik olarak çocuk sayısı ve yaşı ile bağılantılı aile ve çocuk ödenekleri nakit ve vergi avantajları; ve aile hizmetleri (özellikle çocuklu aileler için bilgilendirme, danışmanlık, konut ve destek hizmetleri).

30. ILO'ya göre sosyal koruma 20. Yüzyılın en önemli sosyal getirilerinden biridir. AB ve OECD ülkelerinde bu alandaki sistemler takdiri avantajlardan ziyade haklar olarak uygulanmakta ve yüksek gelişmiş düzeyi sergilemektedir. Maliyetler, mali yük ve çalışmaktan caydırıcılık gibi konularda halen tartışma ve eleştiriler devam etmekte olup uygulanan sosyal hizmet planları dünya genelinde büyük ölçüde çeşitlilik gösterebilmektedir. Yine de hemen hemen tüm ülkeler vatandaşlarının karşılaştığı riskleri azaltmak ve istikrarı sağlamak amacıyla bir tür sosyal koruma planı uygulamanın önemini farkındadır.

Ailelere sağlanan avantajlar için yapılan kamu harcamaları

31. Ailelere sağlanan avantajlar için yapılan kamu harcamaları kapsamında münhasıran aileler ve onların çocukları için uygulanan mali destek yer alır. Genel itibarıyla, ailelere yapılan kamu harcamaları üç kategoride değerlendirilebilir: 1) Çocuklu ailelere çocukla ilgili olarak yapılan nakit transferleri (çocuk ödenekleri, doğum izni dönemlerinde sağlanan kamusal gelir desteğı ödemeleri ve bazı ülkelerde tek ebeveynden oluşan ailelere sağlanan gelir desteğı gibi). 2) Çocuklu ailelere sağlanan hizmetlere ilişkin kamu harcamaları (çocuk bakımı ve erken dönem çocuk eğitim kurumlarına sağlanan doğrudan destek, ebeveynlere bu işte kullanmaları için ödenen çocuk bakım desteğı ödemeleri, gençler ve ikamet bağlamında sağlanan desteklere ilişkin harcamalar gibi). 3) Ailelere vergi sistemi üzerinden sağlanan mali destek.

32. Küresel finansal ve ekonomik kriz, ILO Taban Düzeyde Sosyal Koruma Tavsiye Kararı (2012), No. 202'de belirtilen şekliyle bir insan hakkı ve ekonomik ve sosyal bir gereklilik olarak sosyal güvenliğin önemini bir kez daha vurgulamıştır. Krizin ilk aşamasında (2008-2009) sosyal koruma ekonomide genişleme sağlamaya yönelik yanıt çabalarında önemli bir rol oynamıştır. Yüksek ve orta gelir grubundan en az 48 ülke toplamda 2,4 trilyon ABD Doları rakamına ulaşan mali destek paketleri açıklamış ve bunların yaklaşık olarak dörtte biri sosyal koruma tedbirlerine yatırılmıştır.

33. Krizin ikinci aşamasında (2010 ve sonrası) ise devletler risk altındaki grupların acilen kamu desteğine ihtiyaç duymasına rağmen mali konsolidasyona giderek harcamalarda vaktinden önce

bir kısıntı yapma yolunu seçmişlerdir. OECD'nin Sosyal Harcamalar raporuna göre GSYİH'nin yüzde 21 kadarı sosyal koruma harcamalarına kanalize edilirken yüzde 2,43 aile ile ilgili harcamalara yönlendirilmektedir (2016).

Dünya genelinde durum

34. Dünyanın birçok ülkesinde ailelere sağlanan faydalara odaklanılmakta ve bu bağlamda düşük doğum oranlarını aşmanın bir yolu olarak genç ailelere vurgu yapılmaktadır. Avrupa'da yapılan anketlerde ailelerin ortalama iki çocuk tercih ettiği, hatta mali güvensizlik ve iş-aile dengesindeki sorunlar nedeniyle bu rakamı bile çoğu zaman yakalayamadığı görülmektedir. Bu durumu aşabilmek için devletler doğum izni, esnek çalışma düzenlemeleri ve çocuk bakım hizmetleri gibi iş-aile dengesini sağlama yönünde çeşitli tedbirlere yatırım yapmaktadır.

35. Etkili aile politikalarının çok önemli bir unsuru, eğitim, sağlık, kaliteli çocuk bakımı ve sorumlu ebeveynliğin teşviki gibi yollarla çocukların refahını ele alma ve geliştirme yönündeki çalışmalardır. Bir diğer politika yaklaşımı ise kadın-erkek eşitliğine saygı göstermek ve bu çerçevede politikaların erkek ve kadınlar üzerindeki farklı potansiyel etkilerini tam anlamıyla değerlendirerek tablonun kadının aile ve toplumdaki statüsünü ne şekilde etkilediğini anlamaktır.

36. Doğumla ilgili etkili koruma tedbirleri hamile kadınlar ve yenidoğan anneleri ile bunların aileleri için gelir güvenliğini sağlamaya ve annelere kaliteli sağlık hizmetlerinin etkin bir biçimde verilmesine hizmet etmektedir. Ayrıca istihdamdaki eşitliği de teşvik eder. Dünya genelinde çalışan kadınların yüzde 40'ından daha azı doğum halinde zorunlu nakit destek planları öngören kanunların kapsamında yer almaktadır. Gelir güvenliğinin olmayışı ise birçok kadının işe vaktinden erken dönmesine neden olmaktadır.

37. Gittikçe artan sayıda ülke gelir güvenliğini ve hamile kadınlarla yeni annelerin anne ve çocuk sağlığına erişimini geliştirmek amacıyla özellikle yoksul kesimlerdeki kadınlar için annelikte katkı payı olmayan nakit ödemelerden yararlanmaktadır. Yine de önemli eksiklikler bulunmaktadır. Kaliteli anne sağlığı hizmetlerine etkili erişim sağlamak, özellikle gri ekonominin istihdamın büyük kısmını sağladığı ülkelerde önem arz etmektedir.

38. Aileler konusunda sistemli araştırmalar büyük ölçüde gelişmiş ülkelerle sınırlıdır. Mali kaynakların yetersizliği yanında birçok ülke, uzmanlık ve kapasite eksikliklerinden ötürü aile politikalarının geliştirilmesinde ve uygulanmasında da sorunlar yaşamaktadır. Bunların yanında ek bir sorun olarak gittikçe artan sayıda toplumda aile yapılarında, işlevlerinde ve boyutunda hızlı bir değişim görüldüğü de not düşülmelidir.

39. Ekonomik ve sosyal krizin devam eden olumsuz sonuçları genç aileler açısından çok sayıda sorun yaratmaktadır. Gerek gelişmekte olan gerekse gelişmiş ülkeler aile gelirlerindeki düşüşün ebeveynlerin çocukları için yapacağı sağlık ve eğitim harcamalarında kesinti yaptığı bir tabloyla karşı karşıyadır. Okuldan bir kez ayrılan çocukların okula ve eğitime geri dönmesi pek muhtemel olmadığı gibi, üretkenlik ve gelecekteki gelir beklentileri de büyük düşüşe konu olmaktadır.

40. Araştırmalara göre olumlu ebeveynlik, çocukların istismar ve ihmalinin önlenmesi ve dayanıklılığın artırılması için uygun araçların sağlandığı durumlarda çocuklar, gençler ve aileler ekonomideki sıkıntıların doğurduğu stresle etkili bir biçimde başa çıkabilmektedir. Psikologların okullarda ve okul-aile birliği toplantıları gibi toplum forumlarında bu nevi stres faktörleriyle mücadeleye yönelik eğitim çabalarına katılımı teşvik edilmektedir.

41. Geçen on yıllık dönemde Karadeniz Bölgesi genelinde aile politikalarının eksenini genişletmekte ve ailelere sağlanan sosyal destekler için yapılan harcamalar da artış göstermektedir. Ancak nakdi ve aynı desteğin kullanımını konusunda net bir trend görülmemekte olup, bunların ölçüsü ülkeden ülkeye çok fark gösterebilmektedir. Elde edilen sonuçlara birçok ülkede yapılan harcamaların ilk yıllara odaklanması yönünde hafif bir eğilim olduğunu göstermektedir.

42. Örneğin OECD ülkelerinin yarısından fazlasında nakdi yardımlar ailenin gelirinə bağlı olmayıp tüm topluma yönelik yardımlar olarak sağlanmaktadır. Tüm topluma yönelik aile nakdi yardımları ise hanenin çalışma durumuna bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Yardımların gelir düzeyine bağlı olduğu ülkelerde bu yardımlar yalnızca ailenin gelirlerinin belirli bir düzeyin altında olduğu durumlarda ödenmekte olup, ailenin geliri arttıkça çocuklar için yapılan yardım tutarı azaltılmaktadır. Bu ülkelerde ailelere uygulanan vergi indirimleri de gelir düzeyine bağlıdır.

43. Çoğu ülke ailelere yönelik nakdi yardımlar bağlamında çocuklar için üst yaş sınırı uygulamakta ve bu sınır çoğu zaman eğitim gören çocuklar için daha ileri bir döneme tekabül etmektedir. Ancak aileler çocukların kendi gelirlerini elde ettiği, evlendiği, ya da ebeveynleriyle artık birlikte yaşamadığı dönemde artık nakdi yardımlardan yararlanamayabilmektedir. Ödeme oranları sabit olabilese de, çoğu durumda yaşa ve/veya çocuk sayısına göre değişiklik göstermektedir.

44. Ülkeler genellikle çocuklar için sağlanan vergi indirimleri, çocuk ödenekleri, doğum izinleri ve/veya resmi çocuk bakım hizmetleri gibi aile destekleme tedbirlerine değişen ölçülerde ağırlık vermektedir. Aileler toplumun bütünlük bir parçasıdır. Dolayısıyla aile yaşamını etkileyen işle ilgili politikalar kritik önemdedir. OECD'ye göre bazı hükümetler işverenlerin yeni anne ve babalar için neredeyse 50 saate varan ücretli izin vermesini zorunlu tutmaktadır. Aile izni insan kaynakları uzmanlarının değerlendirmesi gereken birçok konudan biridir.

IV. KEİ ÜYE DEVLETLERİNDE GENÇ AİLELER İÇİN SOSYAL KORUMA VE YARDIMLAR

45. KEİ bölgesinin tümünde milli sosyal güvenlik sistemlerinin faaliyet gösterdiği demografik, ekonomik ve sosyal ortamlar sürekli olarak değişmektedir. Bu değişimlerse açık bir biçimde toplumların ve sosyal geçiş sistemlerinin ele alması gereken sorunları ortaya koymaktadır. Kapsamlı aile politikaları çerçevesinde vergilerle ilgili tedbirler, ailelere sağlanan yardımlar, işyerinde kadın-erkek eşitliğini teşvik etmeye yönelik tedbirler, çocuklara ve bakmakla yükümlü olunan diğer kişilere yönelik bakım ve destek hizmetleri, doğum izni ve yarı zamanlı çalışabilme seçeneği gibi olanaklar yer almaktadır.

46. Bu nevi politikalar tüm KEİ üye devletlerinde uygulanmaktaysa da ülkeler arasında politikaların odak konuları açısından farklılıklar görülebilmekte ve bu politikalar aile politikaları olmaktan ziyade sosyal politikalar olarak değerlendirilmektedir. Ülkelerin gelenek, ihtiyaç ve sosyal hatta felsefi yaklaşımları birbirinden farklı olabileceği ve ailelerin de farklı beklentileri olabileceği için bu nevi farklılıklar şaşırtıcı değildir.

47. Politikaların ardında yatan motivasyon da farklılık gösterebilir ve bazı durumlarda ahlaki ve vatandaşlık görevlerine dayanan yaklaşımlardan siyasi ve ekonomik gerekçelere, ya da doğum

oranlarını artırma gibi hedeflere kadar uzanabilir. Kaynağı ne olursa olsun çocukların ahlaki, sağıksal ve eğitsel refahı önemli bir bileşen olarak ortaya çıkmaktadır. Zira ebeveynlerin diledikleri sayıda çocuk yetiştirebilmesini sağlamak ve bir yanda ailelerin sorumluluklarını üstlenirken diğer yanda iş ve sosyal hayatlarını yürütmek arasında denge tesis edebilmek buna bağlıdır.

48. Tüm üye devletler, açıkça böyle belirtilmese de birlikte değerlendirildiğinde bir aile politikası oluşturacak sosyal politikalar geliştirmiş durumdadır. Farklı amaçlara yönelik çeşitli politikalar mevcuttur. Bu amaçlar arasında yoksulluğu azaltarak ailelerin gelir düzeylerini korumak, erken dönem çocukluk ve çocuğun refahı ile gelişimi için destek vermek, iş ve aile yaşamı arasında bir denge kurulmasına yardımcı olmak, kadın-erkek eşitliği şartını yerine getirmek, mevcut ebeveynlerin ve gelecekteki ebeveynlerin çocuk sayısı ve bu çocukları ne zaman yapacakları konusunda karar verebilmesini sağlayarak doğum oranını artırmak bulunmaktadır.

49. Son yıllarda, KEİ üyesi devletler, mevcut sosyal yardım sistemlerini geliştirip genişletmek ya da yeni sistemler kurmak yoluyla büyük ölçekli sosyal yardım reformlarını uygulamaya koymuştur. Aşağıda gösterildiği üzere ekonomik krizin yarattığı aciliyet arz eden sosyal ihtiyaçlarla yüzleşmede tüm ülkelerin alması gereken çok sayıda tedbir vardır. Bu süreçte sosyal koruma sistemlerinin yeterliliğini etkileyen uzun vadeli sorunlar dikkat çekmiş ve sosyal koruma sistemlerinde uygulanacak derinlemesine ve uzun vadeli reformlarda ilerleme kaydetme olanağı doğmuştur.

50. KEİ çerçevesinde istihdam, çalışma standartları, insan hakları, kadın-erkek eşitliği ve sosyal koruma gibi sosyal hedeflere odaklanan politika ve kurumları kapsayan daha köklü entegrasyon türlerinin birçoğu halen iktisadi ve siyasi hedeflerin arkasında ikinci planda kalmaktadır. Ancak içinde bulunduğumuz ekonomik ve sosyal ortam, sosyal politikalar alanında bölgesel işbirliğinin son derece değerli bir unsuru olarak görüleceği yoğun çabalar sarf etmeyi gerektirmektedir.

51. *Ermenistan Cumhuriyetinde* ailelere verilen sosyal destek "Sosyal yardım kanunu" ve "Devlet yardımları kanunu" ile bu kanunların uygulanmasını düzenleyen bir dizi yönetmelikle yapılandırılmıştır. "Sosyal yardım kanununun" temel ilkelerinden biri esasen çocuklara yardım sağlamaktır. Ermenistan Cumhuriyeti çocuğun doğumu için genellikle genç aileleri hedef olarak topluca bir yardım ödemesi yapılması yönünde bir sistem benimsemiştir. Bu ailelere devletten nakdi destek yapılmakta ve destek tutarı ailenin çocuk sayısına bağlı olarak değişmektedir.

52. Gençler arasında işsizlik oranının nispeten yüksek düzeyde seyrettiği bir tabloda istihdam programları için planlama yapılırken başlıca amaçlardan biri gençlerin bu programlara katılımını ve böylece gençler arasında çalışma düzeyini artırmayı sağlamaktır. İstihdamın, işsizliğin ve işgücü piyasalarındaki rekabetçiliğin yasal boyutuna bakıldığında insanların devletlerin istihdam programlarına çeşitli yönlerden katılma hakkı olduğu görülebilir. Küçük yaşta çocuğu olan kadınlara meslek eğitimine erişim sağlanması yönündeki hükümlere verilen büyük önemden ötürü 2018 yılında çok sayıda programın uygulanması beklenmektedir.

53. Çocukların haklarının korunmasına ilişkin hususlar Ermenistan Cumhuriyeti Aile Kanununun yanı sıra "ebeveyn bakımından yoksun çocukların sosyal korumasına" ve "çocuk haklarına" ilişkin Kanunlar ile bu kanunların uygulanmasını düzenleyen diğer mevzuat çerçevesinde düzenlenmektedir. Çocuğun aile içerisinde refahını temin etmek için çocuklara ve ailelerine öngörülen ihtiyaçlar doğrultusunda zorlu koşullar altında engelli çocuklara ve

ailelerine ve aile içi şiddet mağdurlarına ve bunların ailelerine destek vermek gibi profesyonel hizmetler sağlayacak yeni bir kurum tasarlanmaktadır.

54. *Azerbaycan Cumhuriyetinde* 2006'dan bu yana bir Devlet Sosyal Yardım Programı uygulanmakta olup pasif sosyal yardım sağlamak üzere düşük gelir grubundaki ailelerin asgari maddi ihtiyaçları karşılanmaktadır. Program ayrıca muhtaç durumdaki genç aileleri de kapsamaktadır. Hâlihazırda yoksulluk sınırının altındaki aileler için belirli bir süreliğine sağlanan sosyal yardımların yanı sıra devlet bu ailelerin durumunu düzeltmeye yönelik mekanizmaları da değerlendirmektedir.

55. Bu amaçla pasif sosyal yardımlardan aktif sosyal yardım programlarına geçiş yönünde çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalar özellikle düşük gelir grubundaki işsiz ve iş arayan genç ailelere yönelik sosyal rehabilitasyon programlarını kapsamaktadır. Bu çalışmalarda söz konusu grubun kendi potansiyeli ile ilgili özel kurumların oluşturulması ya da ailelerin bireysel bazda işgücü olarak istihdamını amaçlayan faaliyetlerin geliştirilmesi yoluyla topluma yeniden kazandırılması öngörülmektedir.

56. *Bulgaristan Cumhuriyetinde* aile politikası gerek Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, gerekse yerel ve bölgesel makamlar da dâhil olmak üzere diğer bakanlıklar ve kurumlar tarafından uygulanmakta olan sektör-üstü bir politikadır. Ailelere destek verilmesi Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasasında yer almış ve bu çerçevede çocukların yetiştirilmesi ve reşit olana kadar eğitimi ebeveynlerin hem hakkı hem de yükümlülüğü olarak tanımlanmış ve devletçe desteklenmiştir.

57. Ailelere yapılan yardımlar toplu ödemeler ve aylık ödemeler şeklinde yürütülmekte ve nakdi ve/veya aynı olarak yapılmaktadır. Bunlar arasında yalnızca dört tür yardım gelir düzeyine bağlıdır: hamilelikte verilen toplu ödeme; birinci sınıfa başlayan öğrenciler için verilen toplu ödeme; bir yaşından küçük çocuk yetiştirenlere verilen aylık ödemeler; ve 20 yaşla sınırlı olmak üzere lise mezuniyetine kadar ödenen aylık çocuk yetiştirme yardımları. Şu yardım türleri içinse gelir düzeyine bakılmamaktadır: doğumda yapılan toplu ödeme; evlat edinmede yapılan toplu ödeme; ikiz doğumunda yapılan toplu ödeme.

58. Çocuklara yönelik olarak ailelere yapılan yardımların yalnızca devlet bütçesinden karşılandığı unutulmamalıdır. Bu destek türünün önemi dikkate alındığında 2017 yılında Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bütçesinde bu işe ayrılan tahmini bütçenin yarısından fazlasının çocuklara yönelik aile yardım türlerinin karşılanması için ayrıldığı ve bu tutarın çeyrek milyar Avroyu aştığı görülmektedir.

59. Bulgaristan'ın sosyal politikalarının bir diğer temel önceliği ise erken çocukluk dönemindeki gelişime yönelik yenilikçi bütünsel hizmetlerin uygulanmasıdır. Erken çocuklukta risk önleme, çabuk müdahale ve her çocuğa bir aile veya aile ortamı sağlamayı hedefleyen yepyeni bir bütünsel çocuk bakımı yaklaşımını hayata geçirmek için de çaba sarf edilmektedir. UNICEF tüm çocuklar için erken çocukluk döneminde gelişime ilişkin olarak kaliteli hizmetlere erişim sağlamak ve bu hizmetleri düzenlemeye tabi tutmak amacıyla ülkeye yardım ederek bu süreci desteklemektedir.

60. *Yunanistan'da* aile kurumu, devletin kurumsal müdahalede bulunma ve yardım sağlama yükümlülüğünü ortaya koyan Anayasanın 21. maddesinin 1. fıkrası kapsamında koruma

altındadır. Aile politikasının başlıca amaçları arasında ailenin korunması ve demokrasi, bireysel haklar, kadın-erkek eşitliği ve sosyal adaletin desteklenmesi sayılabilir.

61. Yunanistan'da sosyal güvenlik ve genç ailelerle ilgili olarak faaliyet gösteren başlıca merci Çalışma, Sosyal Güvenlik ve Sosyal Dayanışma Bakanlığının Yardımlar Genel Müdürlüğü olup, bu kurum gerek maddi, gerekse gayri maddi destek programlarını uygulamaktadır. belediye iktisadi teşebbüsleri ve tüzel kişilikler bünyesi altında faaliyet gösteren kar amacı güden ya da gütmeyen ve özel hukuka tabi faal kreşler çalışan ebeveynlerin hayatını kolaylaştırmak için vardır.

62. 5-12 yaş grubundaki çocuklar için gün içinde okul sonrasında bireysel ya da grup aktiviteleri olarak belirli saatlerde yaratıcı boş zaman aktiviteleri organize edilmektedir. Ayrıca belediyeler de 6-16 yaş grubundaki çocuklara ve düşük gelir grubundaki ailelere, yaşlılara ve engellilere hizmet veren 31 çocuk kampını içeren bir devlet kamp programı geliştirmektedir.

63. Yunanistan'da uygulanmakta olan "aile ve iş hayatının uzlaştırılması" programı kapsamındaki eylem planının amacı, risk altındaki gruplara önemli miktarda destek sağlayarak çocuklarının erken dönem çocukluk merkezlerine, bakım evlerine, gündüz kreşlerine ve çocuklara yönelik yaratıcı aktivite merkezlerine eşit erişimi olmasını temin etmektir. Söz konusu eylem planı Avrupa Sosyal Fonu ile ulusal kaynakların ortaklaşa finansmanı ile desteklenmekte ve "İnsan Kaynaklarını Geliştirme, Eğitim ve Yaşam Boyu Öğrenme" Operasyonel Programı ile 13 Bölgenin Bölgesel Operasyonel Programları kapsamında yürütülmektedir.

64. Bakmakla yükümlü oldukları üç veya daha fazla çocuğu olan ailelere yapılan aile yardımları kapsamında her yıl çocuk başına beş yüz (500) avro tutarında bir yardım yapılmakta olup, bu yardım ailenin toplam gelirinin üç çocuklu aileler için kırk beş bin (45.000) Avro rakamının altında olması kaydına bağlıdır. Aile gelir tavanı dört çocuklu aileler için üç bin (3.000) Avro, ve dördün üzerindeki her çocuk için dört bin (4.000) Avro daha artırılır. 2012'de yapılan bir düzenleme ile bakmakla yükümlü olunan çocukların sayısı, eşdeğerlik ölçeği, eşdeğer gelir ve gelir ölçeği dikkate alınarak tek çocuk için de yardım sağlayan bir düzenleme getirilmiştir.

65. **Moldova Cumhuriyetinde** kendi içinde uyumlu tek bir aile destek sisteminin oluşturulması sosyal koruma alanındaki hedefler arasında başı çekmekte ve Moldova Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği arasındaki Ortaklık Anlaşması hükümlerine de dayanmaktadır. Ailelerin ve çocukların sosyal korunmasına ilişkin ulusal sistem başlıca iki bileşenden oluşmaktadır: parasal yardımlar ve sosyal hizmetler. 123 sayılı ve 18.06.2010 tarihli Sosyal Hizmetler Kanunu bütünlük sosyal hizmetler sisteminin oluşturulması ve işleyişine yönelik genel çerçeveyi oluşturmaktadır.

66. Kanun sosyal hizmetlerin sağlanması ve verilmesi alanında yetkili merkezi ve yerel kamu idarelerinin ve diğer tüzel ve gerçek kişilerin görev ve sorumluluklarını belirler ve sosyal hizmetlerin faydalanıcılarının haklarının korunmasını temin eder. 2014-2020 Çocuk Koruma Stratejisi ile Çalışma, Sosyal Koruma ve Aile Bakanlığı çocuk koruma alanında geniş kapsamlı bir reform sürecine start vermiş olup, bu sürecin amacı risk altındaki çocukları olan ailelerin ve zor durumdaki çocukların korunmasına yönelik sistemi geliştirmek ve etkili bir hale getirmektir.

67. Çalışma, Sosyal Koruma ve Aile Bakanlığı, 2016'dan itibaren, "Tüm Çocuklar İçin Ortaklıklar" Derneği ve bölgesel sosyal yardım yapılarına yönelik Derneklerle işbirliği içinde Yumuşak Yaklaşımla Çocuk Yetiştirme - Ebeveyn Eğitimi Programını yürüterek doğum

öncesinden başlayarak okul öncesi döneme kadar çocuğun gelişiminin çeşitli aşamalarında ebeveynlerin yetkinliklerini geliştirmede onlara destek vermektedir.

68. Moldova Cumhuriyetindeki aile destekleme sistemi iki şekilde işlemektedir: birincil ve ikincil aile desteği. Birincil aile desteği kapsamında aile ortamını konsolide etmeye ve aile içerisinde koruma faktörlerini yürütmeye yönelik çeşitli esnek aktivitelere yer verilir: zorlu durumların üstesinden gelme kapasitesi oluşturma, ailenin sosyal ağını ve bu ağın zor zamanlarda destek sağlama kapasitesini tesis etme, bir çocuğun bakım ve eğitimi için gereken becerileri geliştirme, çocuğun sosyal ve duygusal yeteneklerini geliştirme, ve ihmal ve istismar riskinin doğmasına neden olabilecek etkenleri tespit etme.

69. İkincil aile desteği kapsamında ise çocuklu ailelere, ailenin ihtiyaçları, ailedeki çocuk sayısı, yaşam koşulları ve ailenin beyan etmekle yükümlü olduğu maaşlar, sosyal yardımlar ve diğer gelir kaynaklarından elde edilen geliri gibi etkenler dikkate alınarak belirlenen mali yardımdan yararlanma olanağı sağlanır. Sosyal yardımdan faydalanan ailenin mali yardıma erişime de hakkı olur. İkincil aile desteğinden yararlananlar risk altındaki çocuklu aileler ve/veya çocukları yeniden entegrasyon sürecindeki ailelerdir. 2016'da çocuklu ailelere destek veren sosyal hizmetler teşkilatı 19 idari-bölgesel birimde yapılanmış ve 6687 aileye yardım sağlamıştır.

70. **Romanya** Hükümeti, 2017-2020 döneminde, yoksul ailelere ve çocuklarına destek vermeye yönelik olarak çeşitli tedbirler geliştirmiş olup, bunlar arasında çocuklara yönelik maddi desteği artırmak, sosyal katılım göstergelerinden oluşan ulusal bir sistem geliştirmek, ebeveynler ile iş ve aile yaşamının uzlaştırılması için destek mekanizmalarını geliştirmek, uzaktan çalışmayı ve esnek çalışma saatlerini teşvik etmek, anaokulları ve okul sonrası etüt birimleri kurmak, üçten fazla çocuk annesi kadınların emeklilik yaşını geriye çekmek sayılabilir.

71. 2016'da Asgari Kapsayıcılık Geliri Kanunu kabul edilmiş olup, bu kanunla yoksulluğu ve sosyal dışlanma risklerini önlemek amacıyla zor durumdaki ailelere verilecek yeni bir sosyal yardım olanağı olarak asgari kapsayıcılık geliri düzenlemesi yapılmıştır. Yeni yasal düzenlemeler ebeveynlerin çocuklarını okula göndermesini teşvik etmekte, işgücü piyasasındaki kişilerin istihdamını canlandırmakta, yapılan yardım miktarını artırmakta ve Romanya'nın yoksul kişi sayısını azaltma hedefine ulaşılmasını sağlamaktadır.

72. Aile destekleme yardımı düşük gelir grubunda yer alan ve 18 yaşına kadar çocuk yetiştiren ve büyüten ailelere verilen bir destek türüdür. Bu yardım, çocukların büyütülüp yetiştirildiği koşulların iyileştirilmesi ve çocukların bir şekilde eğitim almasının teşviki amacıyla aile gelirlerini artırmak üzere ödenmektedir. Küçük veya engelli çocuk sahibi ailelere yönelik tedbirlerin yanı sıra devlet engelli çocuğu olan ailelere aile ödeneği şeklinde destek vermektedir. Bunun yanında yoksul ailelerin çocuklarının anaokulu aktivitelerine katılmaya devam edebilmesi için bu ailelere de anaokulu giriş kartları verilmektedir.

73. Çocuklar için sağlanan en yaygın sosyal destek türü devletlerce verilen yardımlar olup, bunlar herkes için uygulanan devlet ödeneklerinden gelir veya ihtiyaç durumuna göre çocuklu ailelere sağlanan çeşitli sosyal yardım türlerine kadar geniş bir yelpazede uygulanmaktadır. Devlet tarafından verilen çocuk ödeneği 18 yaşına kadar tüm çocuklar için ailenin mali durumundan bağımsız olarak ödenen bir tutar olup liseye / meslek eğitimine devam etmeleri kaydıyla 18 yaşın üzerindeki gençlere de verilmektedir. Ayrıca Romanya'da engelli çocuklar için 3, diğer çocuklar içinse 2 yıla kadar doğum izni verilebilmektedir.

74. **Sırbistan Cumhuriyeti** Çocuklu Ailelere Mali Yardım Kanunu, iş ile çocuk yetiştirme arasında bir denge sağlamak, doğumları teşvik etmek ve sosyal hizmetler sağlamak suretiyle çocuklu ailelere yardımcı olmaya yönelik hakları ortaya koymaktadır. Söz konusu haklar tüzel ve aktif kurumların çalışanları ve ayrıca serbest meslek sahiplerince ilk ve ikinci çocuk için 365 günlük bir süre boyunca kullanılabilir.

75. Doğum yardımı hakkı sosyal bir destek unsuru olup, bu hak anne tarafından doğum sırasına göre ilk dört çocuk için kullanılabilir. Çocuk bakımı yardımı ebeveynlerin veya bir Sırp vatandaşı olan ve Sırbistan Cumhuriyeti topraklarında ikamet ederek Ulusal Sağlık Sigortası Fonu kapsamında sağlık sigortası olan bir kimse olarak çocuklara bakan vasilerin biri tarafından kullanılabilir.

76. Ebeveyn bakımından yoksun çocuklar için kamuya ait okul öncesi kurumlarda yapılan harcamalar için iade alabilme hakkı ebeveyn bakımından mahrum kalan ve gelişim açısından ciddi risklerle karşı karşıya olan okul öncesi çağıdaki çocukların korunmasına yönelik ek bir tedbir olarak tanımlanmıştır. Engelli çocuklar için kamuya ait okul öncesi kurumlarda yapılan harcamaların iadesi de özellikle risk altındaki bir çocuk grubunun korunmasına yönelik ek bir tedbirdir. Bu tedbir engelli çocukların normal okul öncesi eğitim programlarına alınabilmesini ve gereken durumlarda özel gruplarla çalışılmasını teşvik eder.

77. Genç çiftlere destek mahiyetinde **Türkiye Cumhuriyetinde** 16.12.2015 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan “Çeyiz Hesabı ve Devlet Katkısına Dair Yönetmelik” doğrultusunda Çeyiz Katkısı sağlanmaktadır. Konut alımına yönelik destekler de 26.02.2016 tarihli “Konut Hesabı ve Devlet Katkısına Dair Yönetmelik” kapsamında gerçekleştirilmektedir. Devlet katkısı ilk ve tek konut için ödenmekte olup, konut edinme tarihindeki birikim tutarının %20’sini geçmemektedir.

78. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı sosyal yardım ve proje destek programları hane odaklı bir yaklaşımla yürütülmektedir. Yoksul ailelere yapılan yardımlar hane kompozisyonu dikkate alınarak özellikle çocuklu hanelerde çocukların eğitim ve sağlığına yönelik yardımlara öncelik verilerek yürütülmektedir. Etkili bir sosyal yardım programı oluşturulmasında ve yoksullukla mücadelenin başarılı olmasında eğitim faktörü kritik bir önem taşımaktadır.

79. Her eğitim yılının başında Sosyal Yardım ve Dayanışma Vakfı yoksul ailelerin okulla ilgili temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı ilkokullardaki tüm çocukların ders kitaplarını ücretsiz olarak sağlamaktadır. Özel Eğitime Gereksinim Duyan Öğrencilerin Okullara Erişiminin Sağlanması İçin Ücretsiz Taşınması Uygulaması devam etmektedir. Erken yaşta ve zorla evliliklerinin önlenmesi ve kız çocuklarının eğitimine devamına yönelik sosyal yardım programları uygulanmaktadır. Bu bağlamda, “Şartlı Nakit Transferi” uygulaması kız çocuklarının eğitimlerine devam etmesine yönelik pozitif ayrımcılık unsurları içermektedir.

80. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) gereği verilen koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının uygulanması, ilgili kurumlar arasındaki işbirliği ve koordinasyonun sağlanması amacıyla 2014 – 2019 yıllarını kapsayan “Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Strateji Belgesi” hazırlanmıştır. Belgenin uygulanmasının takibi ve değerlendirilmesi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Müsteşarı başkanlığında Merkezi Koordinasyon Kurulu tarafından yapılmaktadır. "Uluslararası Çocuk Bakım Standartları" Türkiye tarafından kabul edilmiş olup "Ebeveyn Bakımından Yoksun Çocuklarla İlgili Asgari Standartlar" olarak alternatif hizmet sağlayıcılar devreye sokulmuştur.

81. **Ukrayna**, günümüzde, iyi düzeyde gelişmiş olan bir sosyal ödemeler sistemine sahiptir ve ihtiyaç sahibi insanlara yardım etmek adına önemli fonlar harcamaktadır. Sosyal yardım sistemi, özellikle de emekliler, engelliler, sosyal ihtiyaçları tam olarak karşılanamayan aileler, hamilelik, doğum süreci ya da doğum dönemlerindeki kadınların yanı sıra bazı sebeplerden ötürü ana-baba bakımından mahrum kalan ve mürebbiye ya da vasiler tarafından ya da evlat edinen ailelerde ya da aile tarzı çocuk evlerinde yetiştirilen çocuklar gibi savunmasız grupları desteklemeyi hedeflemektedir. Küçük çocukların yetiştirildiği aileler için uygun yaşam ortamlarının sağlanması adına gerekli tedbirler, devlet tarafından, maddi yardım tedariki özellikle de çocuklu ailelere yardım, düşük gelirli ailelere sosyal yardımlar, engelli çocuklara ve çocukluk döneminden beri engelli olanlara yardım yoluyla, sağlanmaktadır.

82. Çocuklu aileler dahil düşük gelirli ailelerin sosyal korunması, ailenin gelir ve varlık durumu göz önüne alınarak, devletin sosyal yardımı yoluyla sağlanmaktadır. Aynı zamanda, düşük gelirli ailelerde yetiştirilen çocuklar için sosyal destek sağlanması amacıyla, çocukların doğumlarından 13 yaşına gelişlerine kadar 250 UAH ve 13 ile 18 yaşları arasındaki çocuklar içinse 500 UAH tutarında bir ek ödeme öngörülmüştür.

83. Ukrayna'nın "Çocukların Korunması" Kanunu'nun (düzenlemeleri ve ilaveleriyle) 13. Maddesi uyarınca, çok çocuk sahipli ailelere şu bağışıklıklar sağlanmıştır; mevcut yasa tarafından belirlenen limitler dahilinde ikame - kiralama - kullanımı için %50 indirim (daimi olarak bir konutta - evde – ikame eden her bir aile üyesi için toplam 21 metrekare ve her bir aile için ilave 10.5 metrekare kullanım alanı); ortak hizmetlerin kullanımı ve ev kullanımlı gaz tüpleri için faturalarda %50 indirim; kanunca belirlenen limitlerde ve ilgili evde merkezi ısıtma sistemi bulunmaması durumunda sıvı yakıt dahil yakıt giderinde %50 indirim; bekleme sırası olmadan sabit telefonların yerleştirilmesi. Sabit telefonların kullanımı için abonelik bedeli kabul edilen tarifelerin % 50 olarak belirlenmiştir.

84. Çok çocuklu ailelerdeki çocuklar Kanunun ilgili maddesi uyarınca şu yardımlardan faydalanmaktadır: doktor reçetesi dahilinde ücretsiz tedavi; devlete ait kurumlarda ve belediye sağlık kurumlarında ilgili uzmanlarla yıllık tıbbi tahlil ve check-up hizmeti yanı sıra protez diş harcamaları tazminatı; sağlık kurumlarında, eczanelerde ve hastanelerde öncelikli hizmet; tüm kamu taşıma araçlarında (taksi hariç) bedelsiz kullanım, Ukrayna "Çocukların Sağlık Gelişimi ve Huzuru" Kanunu uyarınca bedelsiz sağlık bakımı ve dinlenme hizmetleri.

V. SONUÇLAR

85. Sosyal koruma sistemleri, ekonomik kriz dönemlerinde, sosyal ve ekonomik istikrarı sağlamak ve insani ve sosyal sermayenin kaybını önlemeye yardımcı olmak bağlamında önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal koruma programlarının etkisi programın tasarım ve uygulama düzeyine göre değişse de, yüksek gelir grubundaki ülkeler de dâhil olmak üzere dünyanın birçok yerindeki deneyimler bu programların yoksulluk ve eşitsizliği azaltabilme ve ekonomik büyümeyi canlandırma potansiyelini ortaya koymaktadır.

86. Yoksulluğun ortadan kaldırılması bağlamında aile odaklı programların genel yoksulluk oranını düşürmede etkili olduğu görülmüş olup, bunların sürdürülmesi ve kapsamının genişletilmesi gerekmektedir. Yoksullukla mücadele için, yeterli ve sürdürülebilir aile destek programlarının çocukların gelişimine yardımcı olmak, ailelerin yoksulluğunu azaltmak ve yoksulluğun kuşaktan kuşağa aktarımını önlemek bağlamında vazgeçilmez araçlar olduğunun farkında olunması gerekir. Nakit transferleri, vergi indirimleri, temel hizmetlerin sağlanması ve diğer tedbirler gibi yoksullukla mücadele stratejileri hem aile üyelerinin çeşitli ihtiyaçlarını hem de kadın-erkek eşitliğini dikkate almalıdır.

87. Yeni aile kuran genç çiftlere vergi indirimleri, tercihli krediler ve konut desteği gibi yollarla özel yardım sağlanması gerekmektedir. Ekonomik ve finansal krizin etkisini sürdüren olumsuz etkilerinin ışığında en büyük risk altındaki aileleri korumak için özel tedbirlere gerek duyulmaktadır. İş-aile dengesini sağlamada iş dünyasında doğum iznine olanak tanıyan yapılanmaların önündeki mevcut mevzuat engellerini ortadan kaldırmak ve bu yönetime teşvik sağlamak, esnek çalışma düzenlemeleri ve yarı zamanlı iş imkânları sunmak ve işte esneklik ve üretkenliği artırmak için başka yaratıcı yollar bulmak elzemdir.

88. Kaliteli çocuk bakımı, optimum iş-aile dengesini kurmada vazgeçilmez önemdedir. Ebeveynlerin bu bağlamda başvurabileceği olanaklar arasında kamu ya da işverenlerce sağlanan çocuk bakım hizmetleri, evde bakım hizmetleri, geniş aile destekleri ve çocuğun ihtiyaçları doğrultusunda başvurulabilecek diğer düzenlemeler yer almalıdır. Dışarıdaki çocuk bakım hizmetlerine çoğu zaman teşvik verilse de ailede çocuklara bakım sağlayan kişilere çok nadiren mali teşvikler verilebilmektedir. Ebeveynlerin bu bağlamdaki tercihleri desteklenmeli ve farklı çocuk bakım türleri için mali teşvikler sağlanmalıdır.

89. Bölgesel düzeyde işbirliği, bilgi alışverişi ve iyi uygulamaların paylaşımı ile uzmanlara, sosyal paydaşlara ve STK'lara yönelik eğitim programlarının uygulanmasını içerebilir. Bunların yanında KEİ çerçevesinde sosyal sorunlarla ilgili sürekli etkileşim de mevcut işbirliğini derinleştirmenin ve bölge halkları arasında karşılıklı güven tesis etmenin bir yolu olabilir. Hassas sosyal konulardaki endişe ve deneyimlerin paylaşımı yoluyla artan bir aidiyet hissi sağlanması da gerilimleri azaltmaya ve KEİ üye devletlerinin ortak çıkarlarını daha da ileriye götürmeye yardımcı olabilir.